

૨૪૨-કળશ.

તપસ્યા લોકેસ્મિન્નિખિલસુધિયાં પ્રાણદયિતા
નમસ્યા સા યોગ્યા શતમખશતસ્યાપિ સતતમ્ ।
પરિપ્રાપ્યૈતાં યઃ સ્મરતિમિરસંસારજનિતં
સુખં રમે કશ્ચિદ્ધત કલિહતોઽસૌ જડમતિઃ ॥૨૪૨॥

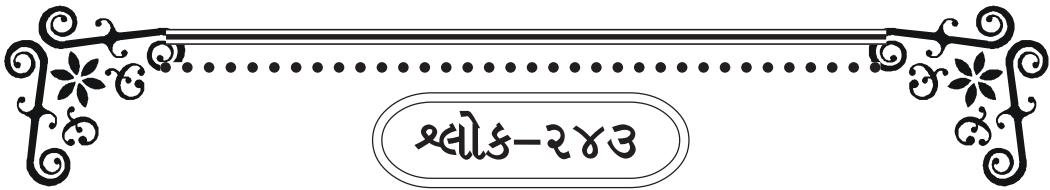
શ્લોકાર્થ :- ‘આ લોકમાં તપશ્ચર્યા...’ તપશ્ચર્યા એટલે શું? દીક્ષા. અને દીક્ષા એટલે ચારિત્ર. સમ્યગ્દર્શન સહિત સ્વરૂપમાં લીનતા, સ્વરૂપમાં ચરવું એનું નામ તપસ્યા છે. ‘આ લોકમાં તપશ્ચર્યા સમસ્ત સુબુદ્ધિઓને પ્રાણપ્યારી છે;...’ આહાહા...! સુબુદ્ધિઓને-સમ્યગ્જ્ઞાનીને અંતરના સ્વભાવની લીનતા, રમણતા, સુબુદ્ધિ સમ્યગ્જ્ઞાનીને પ્યારી છે. પણ આ તપશ્ચર્યા. ‘તે યોગ્ય તપશ્ચર્યા સો ઈન્દ્રોને પણ...’ તે યોગ્ય તપશ્ચર્યા સો ઈન્દ્રોને, સો ઈન્દ્રોને પણ ‘સતત વંદનીય છે.’ ઈન્દ્રોને પણ એ તપશ્ચર્યા વંદનીય છે. આહાહા...!

‘તેને પામીને જે કોઈ જીવ કામાન્ધકારયુક્ત સંસારથી જનિત સુખમાં રમે છે,...’

આહાહા...! ઇચ્છા કરીને પરપદાર્થમાં પ્રેમ કરીને જે રહે છે. પોતાનો આનંદ અને જ્ઞાનાનંદને છોડી, જે સો ઇન્દ્રોને પણ પૂજનીક છે અને સુબુદ્ધિને પણ પ્યારી છે, એવી અંતર આનંદની ધારા, એવી તપસ્યા પામીને પણ જે જીવ કામાન્ધકારયુક્ત-કામમાં આંધળા થઈને સંસારથી જનિત... આહાહા...! સંસારમાં રાગથી જનિત સુખમાં રમે છે એ રાગથી જનિત રાગમાં રમે છે. આહાહા...!

‘તે જડમતિ...’ રાગ છે એ ખરેખર જડ છે. શુભરાગ હો કે અશુભરાગ હો પણ એ છે જડ. ચૈતન્યનો સંગ્રહાલય સ્વભાવ જે ભગવાનઆત્માનો, એનાથી રાગ તે જડ વિપરીત છે. છતાં કહે છે અજ્ઞાની, ‘તે જડમતિ અરેરે! કળિકાળી હણાયેલો...’ કળિકાળને કારણે હણાય ગયેલો, ‘(કળિકાળથી ઈજા પામેલો છે).’ એ રાગથી સુખમાં રમે છે. આહાહા...! પોતાનો સ્વ આનંદ અંદર છે, અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ છે એમાં રમતો નથી અને એને છોડીને રાગમાં રમે છે તે જડમતિ છે. અરેરે! કળિકાળે હણાવી નાખ્યો છે, કળિકાળે એને હણી નાખ્યો, કહે છે. આહાહા...! હવે આવી વાતું.

આ તપશ્ચર્યા પાછા આ અપવાસ ને એ નહિ, હોં! એ તો કહેશે ૧૪૪માં. એ બધી ક્રિયાઓ તો શુભરાગ છે. અપવાસ ને ઉણોદરી ને રસપરિત્યાગ ને... અરે...! બાર પ્રકારનું તપ, બધો શુભરાગ છે. આહાહા...! એ કાંઈ ચારિત્ર નથી, એ તપસ્યા નથી. અહીં કહે છે, એવી જે અંતરની આનંદની દશારૂપ તપસ્યા જે સુબુદ્ધિને-જ્ઞાનીઓને વહાલી છે અને સો ઇન્દ્રથી પૂજનીક છે, એને છોડીને રાગની રમતમાં સુખ માને છે... આહાહા...! વિકલ્પમાં સુખ માને છે એ જડમતિ કળિકાળથી હણાયેલો છે. આહાહા...! ૨૪૨ (શ્લોક પૂરો થયો).

શ્લોક-૨૪૩

(આર્યા)

અન્યવશઃ સંસારી મુનિવેષધરોપિ દુઃખમાહ્નિત્યમ્ ।

સ્વવશો જીવન્મુક્તઃ કિચિન્ન્યૂનો જિનેશ્વરાદેષઃ ॥૨૪૩ ॥

[શ્લોકાર્થ :-] જે જીવ અન્યવશ છે તે ભલે મુનિવેશધારી હોય તોપણ સંસારી છે, નિત્ય દુઃખનો ભોગવનાર છે; જે જીવ સ્વવશ છે તે જીવન્મુક્ત છે, જિનેશ્વરથી કિચિત્ ન્યૂન છે (અર્થાત્ તેનામાં જિનેશ્વરદેવ કરતાં જરાક જ ઊણપ છે). ૨૪૩.

શ્લોક-૨૪૩ ઉપર પ્રવચન

૨૪૩.

અન્યવશઃ સંસારી મુનિવેષધરોપિ દુઃખમાહ્નિત્યમ્ ।

સ્વવશો જીવન્મુક્તઃ કિચિન્ન્યૂનો જિનેશ્વરાદેષઃ ॥૨૪૩॥

શ્લોકાર્થ :- આહાહા...! 'જે જીવ અન્યવશ છે...' જે જીવ ભગવાનઆત્માને વશ નથી. અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો સાગર પ્રભુ, એને વશ નથી. 'તે ભલે મુનિવેશધારી હોય...' નગ્ન મુનિ હો, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળતા હોય, પંચમહાવ્રત પાળતા હોય 'તોપણ સંસારી છે,...' આહાહા...! કેમકે એ રાગ છે એ પોતે સંસાર છે. રાગરહિત ભગવાન મુક્તસ્વરૂપ પોતે છે. મુક્તસ્વરૂપનું અવલંબન મૂકીને બંધભાવનું અવલંબન લઈને રમે છે એ સંસારી છે. નગ્ન મુનિ હોય, દિગંબર હો તોપણ એ સંસારી પ્રાણી છે. આહાહા...!

તે 'નિત્ય દુઃખનો ભોગવનાર છે;...' અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, એને ન સંભારતા એ માન ને આબરૂ ને કીર્તિના રાગને યાદ કરીને અતિ દુઃખનો ભોગવનાર છે. આહાહા...! પ્રતિકૂળ સંયોગો એ કોઈ દુઃખ છે નહિ. સંયોગો પ્રતિકૂળ છે એ કોઈ દુઃખ નથી. ફક્ત એના તરફનું વલણ થઈને સ્વભાવ તરફનું વલણ છોડે એ દુઃખ છે. આહાહા...! આનંદનો સાગર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એનો આશ્રય ને અવલંબન છોડી અને રાગના અવલંબનની રમતમાં રમે એ મુનિવેશધારી હોય... આહાહા...! એ નગ્નપણું હોય, પંચમહાવ્રત પાળતો હોય... આહાહા...! તોપણ સંસારી છે. આવી વાતું આકરી (લાગે). નગ્ન મુનિ, હોં! તમારા લુગડાવાળાની તો વાત જ નહિ. એ તો સાધુ નથી ને મિથ્યાદષ્ટિ છે. કપડાના કટકા રાખીને મુનિ માને, મનાવે એ તો ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા...!

આ તો નગ્ન મુનિ છે, પંચમહાવ્રત પાળે છે, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે છે પણ ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન, એને અડતો નથી, સ્પર્શતો નથી, વેદતો નથી, અનુભવતો નથી. એ રાગને વેદે છે. રાગને વેદનારો તે સંસારી છે. આહાહા...! આવી વાત છે. એકકોર ભગવાન વીતરાગ ચૈતન્યસ્વરૂપ અને એક બાજુ પુણ્યના વિકલ્પથી માંડીને આખો સંસાર. એમાં ક્યાંય પણ પ્રેમ રાખ્યો એ દુઃખને ભોગવનારો છે. આહાહા...!

'જે જીવ સ્વવશ છે...' ભાષા સાદી છે પણ વસ્તુ અલૌકિક છે. ભાષામાં 'જીવ સ્વવશ છે' એટલો શબ્દ છે. આહાહા...! પણ એનો અર્થ અનંતગુણનો ધણી નિર્વિકલ્પ પ્રભુ, એ નિર્વિકલ્પને વશ જે છે તે સ્વવશ છે. વિકલ્પને વશ, રાગને વશ એ પરવશ છે. આહાહા...! 'જે જીવ સ્વવશ છે તે જીવન્મુક્ત છે,...' લ્યો! અહીં તો જીવન્મુક્ત કહ્યું. ચોથે ગુણસ્થાનથી જીવન્મુક્ત એક ન્યાયે કહ્યું. આહાહા...! શરીરના પરમાણુ... આહાહા...! બાળીને રાખ થશે

આ તો. આ તો રાખ થવાની છે. આ કાંઈ આત્મા નથી. એને સ્વવશને છોડીને રાગને વશ પડી, શરીરાદિને વશ પડી જે રાગને વેદે છે એ મુનિવેશધારી હોય તોપણ તે સંસારી છે અને જે સ્વવશ છે... બહુ ટૂંકી ભાષા! જે કોઈ અતીન્દ્રિય આનંદ, એવો જે સ્વભાવ, તેની સન્મુખ થઈને વશ થયો છે, રાગથી ભિન્ન પડી ગયો છે તે જીવન્મુક્ત છે. આહાહા..!

‘જિનેશ્વરથી કિચિત્ ન્યૂન છે...’ વીતરાગથી કાંઈક જરીક ઓછો છે. આહાહા..! આગળ તો એ કહેશે કે બેય સરખા છે. આહાહા..! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પૂર્ણ જ્ઞાન ને પૂર્ણ વીતરાગતાને પ્રાપ્ત છે. પણ અહીંયાં આત્માને વશ છે એ પણ જીવન્મુક્ત જિનેશ્વરથી જરીક ન્યૂન છે. જિનેશ્વર વીતરાગ પરમાત્મા અરિહંતદેવ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર દેવાધિદેવ... આહાહા..! એનાથી સ્વવશ મુનિ થોડો ઓછો છે-થોડો ન્યૂન છે. આહાહા..! છન્નસ્થ છે ને હજી રાગ થોડો છે ને અલ્પજ્ઞ છે. આહાહા..!

‘(અર્થાત્ તેનામાં જિનેશ્વરદેવ કરતાં જરાક જ ઊણપ છે).’ આહાહા..! આ મુનિપણું, આ સાધુ, આ દિગંબર સાધુ. આહાહા..! સર્વજ્ઞ વીતરાગ જિનેશ્વરદેવ એનાથી જરી ન્યૂન છે એને અહીં મુનિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! અહીં તો લૂગડુ જરી ફેરવીને... રાંડી રાંડ બાય હોય ને લુગડું ફેરવે તો સાધ્વી થઈ ગઈ. સાધ્વી. પછી સૌ જય નારાયણ કરે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પછી કહે ધર્મ લાભ.

ઉત્તર :- ધર્મ ક્યાં હતો? અધર્મ લાભ છે. આહાહા..!

સ્વવશ છે એ સુખી છે. અને પરવશ રાગને વશ છે, ચાહે તો મુનિવેશધારીને પડ્યો હોય પણ કોઈપણ જગતની ચીજમાં રાગ થઈને રાગમાં રમતો છે... આહાહા..! એ દુઃખી છે, એ સંસારી છે. આહાહા..! છે ને? આહાહા..! ૨૪૩ (શ્લોક પૂરો થયો).

શ્લોક-૨૪૪

(આર્યા)

અત એવ માતિ નિત્યં સ્વવશો જિનનાથમાર્ગમુનિવર્ગે ।

અન્યવશો માત્યેવં મૃત્યપ્રકરેષુ રાજવલ્લભવત્ ॥૨૪૪ ॥

[શ્લોકાર્થ :-] આમ હોવાથી જ જિનનાથના માર્ગને વિષે મુનિવર્ગમાં સ્વવશ મુનિ સદા શોભે છે; અને અન્યવશ મુનિ નોકરના સમૂહમાં *રાજવલ્લભ નોકર સમાન શોભે છે (અર્થાત્ જેમ આવડત વિનાનો, ખુશામતિયો નોકર શોભતો નથી તેમ અન્યવશ મુનિ શોભતો નથી). ૨૪૪.

* રાજવલ્લભ = (ખુશામતથી) રાજાનો માનીતો થયેલો.

શ્લોક-૨૪૪ ઉપર પ્રવચન

૨૪૪.

અત એવ માતિ નિત્યં સ્વવશો જિનનાથમાર્ગમુનિવર્ગે ।

અન્યવશો માત્યેવં મૃત્યપ્રકરેષુ રાજવલ્લભવત્ ॥૨૪૪ ॥

શ્લોકાર્થ :- આહાહા...! ‘આમ હોવાથી જ જિનનાથના માર્ગને વિષે...’ જિનેશ્વરદેવ વીતરાગ પરમાત્માના માર્ગને વિષે ‘મુનિવર્ગમાં સ્વવશ મુનિ સદા શોભે છે;...’ મુનિના સમુદાયમાં આત્માને વશ છે તે શોભે છે. આહાહા...! જેણે વીતરાગી સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું છે અને એને વશ પડ્યો છે એ મુનિવર્ગમાં શોભે છે. આહાહા...! ‘અને અન્યવશ મુનિ...’ સ્વરૂપને ભૂલી રાગના વશ પડેલો... આહાહા...! એ ‘મુનિ નોકરના સમૂહોમાં રાજવલ્લભ નોકર સમાન...’ ખુશામતીયા હોય છે ને? ખુશામતીયા. ખુશામત બધાની (કરે). બીજાને અનુકૂળ દેખાવા માટે આમ બધી ખુશામત કરે. આહાહા...! ખુશામતીયા. રાજવલ્લભ જે ખુશામતીયા નોકર સમાન શોભે છે.

‘(અર્થાત્ જેમ આવડત વિનાનો, ખુશામતિયો નોકર શોભતો નથી તેમ અન્યવશ મુનિ શોભતો નથી).’ આહાહા...! કોઈ ગૃહસ્થ હોય, રાજા હોય, શેઠ હોય એને માખણ ચોપડે એને અનુકૂળતા (વર્તે), જાણે.. ઓહો...! કહે છે કે એ બધા નોકર જે રાજવલ્લભ-ખુશામતિયા હોય એવા એ છે. આહાહા...! શાસ્ત્રમાં તો એવું ચાલ્યું છે, મુનિ જો રાજાનો સંગ કરે તો પરાધીન થઈ જાય છે. કાં દબાય. મોટો પુણ્યશાળી હોય અને દબાય જાય. ધૂળમાં પૂણ્યશાળી હોય એમાં શું છે? આહાહા...! આત્માને વશ વિનાના પ્રાણી ભલે પુણ્યથી ગમે તે મોટા ચક્રવર્તી હો એ બધા બહિર્આત્મા દુઃખી છે. આહાહા...! અને ગરીબ હોય, પૈસો મળે નહિ, નિર્ધન હોય, એક ટંકનું ખાવાનું પણ મળતું ન હોય... આહાહા...! એવો જીવ પણ સ્વવશ ચૈતન્યને વશ જે હોય... આહાહા...! તે સુખી છે. વ્યાખ્યા જ આખી જુદી.

અંતરના આનંદમાં રહેનારો તે સુખી છે. આહાહા...! અને રાગના કોઈપણ કાર્યમાં રમનારો અને પ્રેમથી તેને પોતાનો માનીને રમનાર એ ખુશામતીયા નોકરની જેવો છે. બીજાને માખણ ચોપડે અનુકૂળ કરવા માટે. આહાહા...! એવા માણસો હોય છે ને? હા, ભાઈસા’બ... હા, ભાઈસા’બ... હા, ભાઈસા’બ... કર્યા કરે. અનુકૂળ બોલ્યા જ કરે. સામે ભલે ગપ્પ મારતો હોય. એવા પરને અનુકૂળ ખુશામતિયા જેવા નોકર એવા મુનિ વેશધારી છે, કહે છે. આહાહા...!

ગાથા-૧૪૪

જો ચરદિ સંજદો ખલુ સુહભાવે સો હવેઙ્ગ અણ્ણવસો ।

તમ્હા તરસ દુ કમ્મં આવાસયલક્ષણં ણ હવે ॥૧૪૪॥

યશ્ચરતિ સંયતઃ ખલુ શુભભાવે સ ભવેદન્યવશઃ ।

તસ્માત્તસ્ય તુ કર્માવશ્યકલક્ષણં ન ભવેત્ ॥૧૪૪॥

અત્રાપ્યન્યવશસ્યાશુદ્ધાન્તરાત્મજીવસ્ય લક્ષણમભિહિતમ્ ।

યઃ ખલુ જિનેન્દ્રવદનારવિન્દવિનિર્ગતપરમાચારશાસ્ત્રક્રમેણ સદા સંયતઃ સન્ શુભોપયોગે ચરતિ, વ્યાવહારિકધર્મધ્યાનપરિણતઃ અત એવ ચરણકરણપ્રધાનઃ, સ્વાધ્યાયકાલમવલોકયન્ સ્વાધ્યાયક્રિયાં કરોતિ, દૈનં દૈનં ભુક્ત્વા ભુક્ત્વા ચતુર્વિધાહારપ્રત્યાખ્યાનં ચ કરોતિ, તિસૃષુ સંધ્યાસુ ભગવદર્હત્પરમેશ્વરસ્તુતિશતસહસ્ત્રમુખમુખારવિન્દો ભવતિ, ત્રિકાલેષુ ચ નિયમપરાયણઃ इत्यહોરાત્રેऽપ્યેકાદશક્રિયાતત્પરઃ, પાક્ષિકમાસિકચાતુર્માસિકસાંવત્સરિકપ્રતિક્રમણાકર્ણન-સમુપજનિતપરિતોષરોમાંચકંચુકિતધર્મશરીરઃ, અનશનાવમૌદર્યરસપરિત્યાગવૃત્તિપરિસંખ્યાન-વિવિક્તશયનાસનકાયક્લેશાભિધાનેષુ ષટ્સુ બાહ્યતપસ્સુ ચ સંતતોત્સાહપરાયણઃ, સ્વાધ્યાયધ્યાનશુભાચરણપ્રચ્યુતપ્રત્યવસ્થાપનાત્મકપ્રાયશ્ચિત્તવિનયવૈયાવૃત્યવ્યુત્સર્ગનામધેયેષુ ચાભ્યન્તરતપોનુષ્ટાનેષુ ચ કુશલબુદ્ધિઃ, કિન્તુ સ નિરપેક્ષતપોધનઃ સાક્ષાન્મોક્ષકારણં સ્વાત્માશ્રયાવશ્યકકર્મ નિશ્ચયતઃ પરમાત્મતત્ત્વવિશ્રાન્તિરૂપં નિશ્ચયધર્મધ્યાનં શુક્લધ્યાનં ચ ન જાનીતે, અતઃ પરદ્રવ્યગતત્વાદન્યવશ इत्यુક્તઃ । અસ્ય હિ તપશ્ચરણનિરતચિત્તસ્યાન્યવશસ્ય નાકલોકાદિક્લેશપરંપરયા શુભોપયોગફલાત્મભિઃ પ્રશસ્તરાગાંગારૈઃ પચ્યમાનઃ સન્નાસન્નભવ્યતાગુણોદયે સતિ પરમગુરુપ્રસાદાસાદિતપરમતત્ત્વશ્રદ્ધાનપરિજ્ઞાનાનુષ્ટાનાત્મક-શુદ્ધનિશ્ચયરત્નત્રયપરિણત્યા નિર્વાણમુપયાતીતિ ।

સંયત રહી શુભમાં ચરે, તે શ્રમણ છે વશ અન્યને;

તે કારણે આવશ્યકાત્મક કર્મ છે નહિ તેહને. ૧૪૪.

અન્વયાર્થ :- [યઃ] જે (જીવ) [સંયતઃ] સંયત રહેતો થકો [ખલુ] ખરેખર [શુભભાવે] શુભભાવમાં [ચરતિ] ચરે-પ્રવર્તે છે, [સઃ] તે [અન્યવશઃ ભવેત્] અન્યવશ છે; [તસ્માત્] તેથી [તસ્ય તુ] તેને [આવશ્યકલક્ષણં કર્મ] આવશ્યકસ્વરૂપ કર્મ [ન ભવેતુ] નથી.

ટીકા :- અહીં પણ (આ ગાથામાં પણ), અન્યવશ એવા અશુદ્ધ-અંતરાત્મજીવનું લક્ષણ

કહ્યું છે.

જે (શ્રમણ) ખરેખર જિનેદ્રના વદનારવિદ્માંથી નીકલેલા પરમ-આચારશાસ્ત્રના ક્રમથી (રીતથી) સદા સંયત રહેતો થકો શુભોપયોગમાં ચરે-પ્રવર્તે છે; વ્યાવહારિક ધર્મધ્યાનમાં પરિણત રહે છે તેથી જ *ચરણકરણપ્રધાન છે; સ્વાધ્યાયકાળને અવલોકતો થકો (—સ્વાધ્યાયયોગ્ય કાળનું ધ્યાન રાખીને) સ્વાધ્યાય ક્રિયા કરે છે, પ્રતિદિન ભોજન કરીને ચતુર્વિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, ત્રણ સંધ્યાઓ વખતે (—સવારે, બપોરે ને સાંજે) ભગવાન અર્હત્ પરમેશ્વરની લાખો સ્તુતિ મુખકમળથી બોલે છે, ત્રણે કાળે નિયમપરાયણ રહે છે (અર્થાત્ ત્રણે વખતના નિયમોમાં તત્પર રહે છે),—એ રીતે અહર્નિશ (દિવસ-રાત થઈને) અગિયાર ક્રિયામાં તત્પર રહે છે; પાક્ષિક, માસિક, ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ સાંભળવાથી ઊપજેલા સંતોષથી જેનું ધર્મશરીર રોમાંચથી છવાઈ જાય છે; અનશન, અવમૌદર્ય, રસપરિત્યાગ, વૃત્તિપરિસંખ્યાન, વિવિક્ત શય્યાસન અને કાયકલેશ નામનાં છ બાહ્ય તપમાં જે સતત ઉત્સાહપરાયણ રહે છે; સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, શુભ આચરણથી ચ્યુત થતાં ફરી તેમાં સ્થાપનસ્વરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય અને વ્યુત્સર્ગ નામનાં અભ્યંતર તપના અનુષ્ઠાનમાં (આચરણમાં) જે કુશળબુદ્ધિવાળો છે; પરંતુ તે નિરપેક્ષ તપોધન સાક્ષાત્ મોક્ષના કારણભૂત સ્વાત્માશ્રિત આવશ્યક કર્મને-નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમાં વિશ્રાંતિરૂપ નિશ્ચયધર્મધ્યાનને તથા શુક્લધ્યાનને- જાણતો નથી; તેથી પરદ્રવ્યમાં પરિણત હોવાથી તેને અન્યવશ કહેવામાં આવ્યો છે. જેનું ચિત્ત તપશ્ચરણમાં લીન છે એવો આ અન્યવશ શ્રમણ દેવલોકાદિના કલેશની પરંપરા પામવાથી શુભોપયોગના ફળસ્વરૂપ પ્રશસ્ત રાગરૂપી અંગારાઓથી શેકાતો થકો, આસન્નભવ્યતારૂપી ગુણનો ઉદય થતાં પરમગુરુના પ્રસાદથી પ્રાપ્ત પરમતત્ત્વનાં શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનસ્વરૂપ શુદ્ધ-નિશ્ચય-રત્નત્રયપરિણતિ વડે નિર્વાણને પામે છે (અર્થાત્ ક્યારેક શુદ્ધ-નિશ્ચય-રત્નત્રયપરિણતિને પ્રાપ્ત કરે તો જ અને ત્યારે જ નિર્વાણને પામે છે).

ગાથા-૧૪૪ ઉપર પ્રવચન

૧૪૪-ગાથા. હવે શુભભાવનું આવ્યું. ઓલું અશુભભાવનું હતું.

જો ચરદિ સંજદો ખલુ સુહભાવે સો હવેઙ્ગ અણ્ણવસો ।

તમ્હા તરસસ દુ કમ્મં આવાસયલક્ખણં ણ હવે ।।૧૪૪ ।।

સંયત રહી શુભમાં ચરે, તે શ્રમણ છે વશ અન્યને;

(આહાહા...! સાધુ થઈ, નગ્ન થઈ, દિગંબર થઈ) આહાહા...!

તે કારણે આવશ્યકાત્મક કર્મ છે નહિ તેહને. ૧૪૪.

* ચરણકરણપ્રધાન = શુભ આચરણના પરિણામ જેને મુખ્ય છે એવો.

આહાહા...! 'ટીકા :- અહીં પણ (આ ગાથામાં પણ), અન્યવશ એવા અશુદ્ધ-અંતરાત્મજીવનું લક્ષણ કહ્યું છે.' શુભભાવ પરાધીન છે. શુભભાવવાળો પોતાને શુભભાવવાળો માને તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. પણ શુભભાવમાં રોકાય તોપણ તે અશુદ્ધ આત્મા છે. આહાહા...! 'અન્યવશ એવા અશુદ્ધ-અંતરાત્મજીવનું લક્ષણ કહ્યું છે.' 'જે (શ્રમણ) ખરેખર જિનેન્દ્રના વદનારવિદમાંથી...' ભગવાનનું વદન એટલે મુખ, અરવિંદ એટલે કમળ. ભગવાનના મુખરૂપી કમળ, એમાંથી 'નીકળેલા પરમ-આચારશાસ્ત્રના કમથી (રીતથી)...' આહાહા...! વ્યવહાર. 'સદા સંયત રહેતો થકો શુભોપયોગમાં ચરે-પ્રવર્તે છે;...' જેટલી ભગવાનની કહેલી વ્યવહારની ક્રિયાકાંડ, ચરણાનુયોગમાં (કહેલી) તે ક્રિયામાં જે રમે છે... આહાહા...!

'વ્યાવહારિક ધર્મધ્યાનમાં પરિણત રહે છે...' જોયું! ધર્મધ્યાનના બે પ્રકાર છે. નિશ્ચય ધર્મધ્યાન અને વ્યવહાર ધર્મધ્યાન. શુભભાવ એ વ્યવહાર ધર્મધ્યાન કહેવામાં આવે છે. છે અધર્મ. શુભભાવ એ ધર્મ નથી, અઘ છે-પાપ છે. આહાહા...! 'વ્યાવહારિક ધર્મધ્યાનમાં પરિણત રહે છે તેથી જ ચરણકરણપ્રધાન છે;...' એને તો 'શુભ આચરણના પરિણામ જેને મુખ્ય છે...' દયા, સત્ય, વ્યવહાર, આચરણ, પડિક્કમણ... આહાહા...! શાસ્ત્રો વેચવા ને શાસ્ત્રો આપવા...

મુમુક્ષુ :- આવા મુનિ તો આ કાળમાં ક્યાંય મળતા નથી.

ઉત્તર :- તેથી મુનિ-સાચા મુનિ તો દેખાતા નથી. વ્યવહારવાળા દેખાય છે. આહાહા...! શું થાય? 'શ્રુતસાગર' તો એમ કહે છે કે અત્યારે શુભભાવ જ હોય. અહીં કહે છે કે શુભભાવને વશ થયેલો મિથ્યાદષ્ટિ હોય. આહાહા...! કોને કહેવું? કોને ત્રુટક? આહાહા...! 'જ્ઞાનમતિ' આર્જિકા કહે છે કે આપણે અભવિ છીએ કે કાળલબ્ધિ પાકી છે એ ભગવાન જાણે. આપણને કાંઈ ખબર પડે નહિ. અર..ર..! હજી અભવિ છીએ કે નહિ એની ખબર ન પડે. એ ધર્મની વાતું કરે. આહાહા...! આંધળું ખાતું ચાલે છે.

'વ્યાવહારિક ધર્મધ્યાનમાં પરિણત રહે છે તેથી જ ચરણકરણપ્રધાન છે;...' એને તે ક્રિયાકાંડ જ મુખ્ય છે. 'સ્વાધ્યાયકાળને અવલોકતો થકો...' સ્વાધ્યાયનો કાળ, શાસ્ત્ર ક્યારે વાંચવા એને અવલોકે. એ બધો તો વ્યવહાર છે, એ તો બધો વિકલ્પ ને રાગ છે. આહાહા...! સ્વાધ્યાય યોગ્ય કાળનું ધ્યાન રાખે. સ્વાધ્યાય ક્રિયા કરે. બરાબર સવારમાં સ્વાધ્યાય કરે, રાત્રે કરે. આહાહા...! એ સ્વાધ્યાય શાસ્ત્રની કરે તો એ રાગ છે. આહાહા...! આકરું કામ ભારે.

'પ્રતિદિન ભોજન કરીને ચતુર્વિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે,...' દરરોજ એકવાર ભોજન કરી અને પછી આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરે છતાં એ તો શુભભાવ છે. એ કોઈ ધર્મધ્યાન નથી. આહાહા...! આકરું કામ છે, ભાઈ! 'પ્રતિદિન ભોજન કરીને ચતુર્વિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છે,...' ચારેય આહાર ન કરવો એમ પચ્ચખાણ કરે. છતાં એ શુભભાવ

છે. ‘ત્રણ સંધ્યાઓ વખતે (–સવારે, બપોરે ને સાંજે) ભગવાન અર્હત્ પરમેશ્વરની લાખો સ્તુતિ...’ આહાહા...! ભગવાનની લાખો સ્તુતિ કરે એ શુભરાગ છે. તીર્થંકરદેવ પ્રતિમાની કે સાક્ષાત્ ભગવાનની સ્તુતિ કરે પણ એ પરદ્રવ્ય છે, એની સ્તુતિ છે એ શુભરાગ છે. આહાહા...! બહુ લાખો સ્તુતિ કરે એમ કહે છે. ઓહોહો...! એક દિવસમાં તો લાખો થાય નહિ. ભલે લાખો સ્તુતિ કરતો હોય. આહાહા...!

‘સ્તુતિ મુખકમળથી બોલે છે,...’ મુખમાંથી બોલે છે. ભગવાન આવા અરિહંત, તીર્થંકરદેવ કેવળી ત્રણકાળના જાણનારા દેવાધિદેવ એ બધી પરદ્રવ્યની વ્યાખ્યા છે, એ કાંઈ ત્યાં આત્મા નથી. આહાહા...! એ વીતરાગનું સ્મરણ એ પણ શુભરાગ છે, એ ધર્મધ્યાન નથી. આહાહા...! સંપ્રદાયમાં આ વાત કઈ પણ પડે કે નહિ? એક જ ઈ ચાલે છે. આ કરો ને આ કરો ને આ કરો ને આ કરો. આહા...!

‘ત્રણે કાળે નિયમપરાયણ રહે છે...’ આહાહા...! ‘(અર્થાત્ ત્રણે વખતના નિયમોમાં તત્પર રહે છે),...’ સવારમાં, બપોરમાં અને સાંજમાં જે નિયમ હોય છે તે નિયમમાં બરાબર હોય છે. છતાં એ નિયમસાર નથી. આહાહા...! ‘એ રીતે અહર્નિશ (દિવસ-રાત થઈને) અગિયાર ક્રિયામાં તત્પર રહે છે;...’ આહાહા...! શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરે, શાસ્ત્ર લખે, શાસ્ત્ર બોલે... આહાહા...! એ બધી અગિયાર ક્રિયાઓ રાગની છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- સાધુની ક્રિયા કઈ?

ઉત્તર :- અંતર ધ્યાનમાં, આનંદમાં રહેવું એ ક્રિયા છે.

મુમુક્ષુ :- આમાં અગિયાર ક્રિયા કીધી ને.

ઉત્તર :- કીધીને આ બીજી, આ બધી માથે કીધી નહિ? આ શું કીધું? સ્વાધ્યાય ક્રિયા કરે, પ્રતિદિન ભોજન કરે, એ ચાર પ્રકારનો આહાર ત્યાગ કરે, ત્રણ સંધ્યા ભક્તિ (કરે) એ થઈને અગિયાર છે. માથે કીધી એમ થઈને અગિયાર છે. નવી નથી.

‘ભગવાન અર્હત્ પરમેશ્વરની લાખો સ્તુતિ મુખકમળથી બોલે છે, ત્રણે કાળે નિયમપરાયણ રહે છે (અર્થાત્ ત્રણે વખતના નિયમોમાં...)’ સવારમાં બરાબર પ્રતિકમણ કરે, સાંજનું પ્રતિકમણ કરે, બરાબર ધ્યાન રાખે. આહાહા...! ‘એ રીતે અહર્નિશ (દિવસ-રાત થઈને) અગિયાર ક્રિયામાં તત્પર રહે છે;...’ માથે કીધી એ બધી. ‘પાક્ષિક, માસિક,...’ આહાહા...! પાક્ષિકનું પ્રતિકમણ કરે, પંદર દિ’નું પ્રતિકમણ કરે, મહિનાનું પ્રતિકમણ કરે, ચાર મહિનાનું પ્રતિકમણ કરે અને સંવત્સરી-વર્ષનું પ્રતિકમણ કરે. આહાહા...!

એ ‘પ્રતિકમણ સાંભળવાથી ઊપજેલા સંતોષથી...’ એક પ્રતિકમણે તો એને સંતોષ થઈ જાય કે... આહાહા...! આપણે તો ઘણું કર્યું. પડિક્કમણા કર્યા, આ કર્યા, આ કર્યા, સંવત્સરીનો દિવસ. આહાહા...! સામાયિક કરી, ભગવાનની સ્તુતિ કરી, વંદન કર્યું, કાયોત્સર્ગ કર્યા. આહાહા...! બધી ક્રિયા રાગની છે. એમાં આત્મા ક્યાંય આવ્યો નહિ. આહાહા...! આ

શુભભાવની ગાથા છે. શુભભાવની ક્રિયા થાય એ પરવશ છે. એ સ્વાધીન નથી, એ સ્વવશ નથી. આહાહા..!

પોતાનો આત્મા જે ચૈતન્યસ્વરૂપ, જેમાં રાગ અને વિકલ્પનો અભાવ છે એના આશ્રય વિના ગમે તેટલી ક્રિયાકાંડમાં જોડાય. સવારથી સાંજ સુધી ક્રિયાકાંડ (કરે)... આહાહા..! માસિક આદિ કરે અને એ કરતાં 'જેનું ધર્મશરીર રોમાંચથી છવાઈ જાય છે;...' શું કહે છે? સંવત્સરીનું, માસિકનું પ્રતિક્રમણ એવું કરે કે ક્રિયામાં અંદર રોમ-રોમ ખુશી-ખુશી થઈ જાય કે, આહાહા..! આપણે તો ખૂબ ધર્મધ્યાન કર્યાં છે બધો રાગ, ધર્મ નથી. આહાહા..! આવી ક્રિયાને ધર્મ મનાવે, માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! કેટલી ક્રિયા લીધી? ઘણી લીધી છે. 'જેનું ધર્મશરીર...' શું કહે છે? એ ક્રિયા કરવામાં જેને અંદર રોમ રોમ સંતોષાઈ જાય છે. આપણે ઘણું કરીએ. આખો દિ' એમાં જ પડ્યા છીએ. ધર્મધ્યાનમાં જ પડ્યા છીએ. અમારે દુકાન ને ધંધો છોડી દીધો છે. આહાહા..! છતાં એ રાગ છે, એ ધર્મ નથી. આહાહા..!

'અનશન,...' કરે. આમાં બધી વાત નાખી છે. અનશન, છ-છ મહિનાના અપવાસ કરે, 'અવમૌદર્ય,...' પેટ પૂરું ન ભરે એ પણ શુભભાવ છે, ધર્મ નથી. 'રસપરિત્યાગ,...' આ દૂધ ખપે નહિ, દહીં ખપે નહિ, કેરીનો રસ ખપે નહિ, એવા જે રસનો પરિત્યાગ એ પણ શુભભાવ છે, ધર્મધ્યાન નથી. પર વસ્તુ તરફના ત્યાગનું લક્ષ (રહેવું) એ બધો શુભરાગ છે. આહાહા..! 'રસપરિત્યાગ, વૃત્તિપરિસંખ્યાન,...' વૃત્તિને સંકોચે કે આ ઘરે જ મારે જાવું, બીજે ન જાવું. એ પણ શુભભાવ છે એ કાંઈ ધર્મધ્યાન નથી. આહાહા..! 'વિવિક્ત શય્યાસન...' એકલું જુદું આસન રાખે, એકલો (રહે), કોઈની સાથે મેળ નહિ. એકાંત રહે. એ પણ શુભભાવ છે. એકાંત તો આ આત્મામાં અંદર રહે ત્યારે એકાંત કહેવાય. આહાહા..!

છે ને? 'કાયકલેશ...' અપવાસ કરીને શરીર જીર્ણ કરી નાખે. ત્રણ-ત્રણ, ચાર-ચાર, પાંચ-પાંચ, આઠ-આઠ અપવાસ કરી શરીર જીર્ણ કરે. શરીર જીર્ણ શું? મરી જાય, દેહ છોડી દે. કેટલાક અપવાસ એટલા હોય છે નાની છોડીયું બોડીયું કરે અને કુંબજા પડ્યા રહે ન્યાં મરી જાય. આ ઘણું સાંભળ્યું છે. આહાહા..! પણ એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા..! એ 'કાયકલેશ નામનાં છ બાહ્ય તપમાં જે સતત ઉત્સાહપરાયણ રહે છે;...' એમાં નિરંતર ઉત્સાહ અને તત્પર રહે છે. આહાહા..! 'સ્વાધ્યાય,...' કરે શાસ્ત્રની એ પણ શુભભાવ છે. આહાહા..! આકરું કામ બહુ. જેટલી ક્રિયાઓ છે એ બધી શુભરાગ છે. શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કરે. અમારે સંપ્રદાયમાં રાતના કલાક, દોઢ કલાક, બે કલાક સ્વાધ્યાય કરતા. રાત્રે ચર્ચા કરતા નહિ. હજાર-પંદરસો ગાથા ફેરવે. હજાર-પંદરસો દરરોજ. મોઢે કરેલા, છ હજાર શ્લોક મોઢે હતા. કંઠસ્થ છ હજાર શ્લોક! અમે રાત્રે ભેગા થઈને સ્વાધ્યાય કરીએ.

મુમુક્ષુ :- આમ ફેરવે...?

ઉત્તર :- ફેરવે એટલે એને એમ થાય આહાહા..! આપણે તો ઘણું આજ કર્યું છે.

પહેલે પહોરે સ્વાધ્યાય આવે છે ને શ્વેતાંબરમાં? પઢમ પહોરે સજજાય... રાત્રિના પહેલે પહોરે સજજાય, બીજે પહોરે ધ્યાન, ત્રીજે પહોરે જરી નિદ્રા, ચોથે પહોરે વળી સજજાય. એવી ગાથા આવે છે. 'ઉત્તરાધ્યયન'ની ૨૬મી ગાથા. ૨૬માં અધ્યયનમાં. એનું પણ ક્યાં ઠેકાણું છે? આહાહા...! આ તો એ પ્રકારે બરાબર કરે, કહે છે.

એવું 'જે સતત ઉત્સાહપરાયણ રહે...' નિરંતર ઉત્સાહપરાયણ એ ક્રિયામાં રહે. આહાહા...! શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય કરે. આહાહા...! એક કોર કહે કે આગમનો અભ્યાસ કરવો. એ કહેવું એ તો આત્માનું લક્ષ રાખીને કરવું. આ તો આત્માના લક્ષ વિના એકલી શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય એ તો શુભભાવ, પરાધીન પરવશ છે. ધર્મ નહિ. આહાહા...! એના-સ્વાધ્યાયના પણ ક્યાં ઠેકાણા છે? આ તો સ્વાધ્યાયમાં નિરંતર તત્પર બરાબર સ્વાધ્યાય કરે. સવાર, સાંજ, રાત્રે. આહાહા...! શાસ્ત્રવાંચન રાખે ખૂબ. એથી શું થયું? એ તો શુભભાવ છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. જે કરવાનું છે એ કહે છે ધર્મ નથી. પણ એ તો બહારની ક્રિયાની વાત છે આ તો. અંદર આત્મા ક્યાં આવ્યો? અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ અંદર ભર્યો છે. એનો વલ્લભ કરીને એમાં એકાગ્ર ક્યાં થયો છે? આ તો રાગનો વલ્લભી થયો. આહાહા...!

'સ્વાધ્યાય,...'માં તત્પર રહે. છે? 'ધ્યાન,...' કરે. ઠીક! એ શુભભાવ. આત્માનું ધ્યાન નહિ. અંદર વિકલ્પ ઓછો કરીને ધ્યાન કરે. અત્યારે સ્થાનકવાસીમાં ઘણા ધ્યાનની શિબિર કાઢે છે. હતો કે દિ' તમારે ધર્મ? શિબિર-બિબિર કાઢે ને થાય. ધ્યાન કરે. કલાક, અડધો કલાક ધ્યાનમાં રહેવું. એ વિકલ્પમાં રહેવું. એમ. શુભવિકલ્પ રાખવો, બીજો વિકલ્પ ન થવા દેવો. 'ધ્યાન,...' આ તો ધ્યાનને પણ શુભનું કારણ કહ્યું છે. આહાહા...! પરલક્ષી છે ને? સ્વલક્ષી ધ્યાન આનંદનું ધ્યાન હોય. અતીન્દ્રિય આનંદમાં લીન રહે એ સ્વાધ્યાય છે. સ્વ-અધ્યાય. સ્વ પોતાનું ભણતર, પોતાનું જ્ઞાન. અતીન્દ્રિય આનંદમાં અંદરમાં રમે તેને નિશ્ચયસ્વાધ્યાય કહે છે. આહાહા...! બારેય પ્રકારનું તપ નાખ્યું. એમ નહિ કે વળી ધ્યાનને જુદું રાખ્યું. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં પણ નાખ્યું છે. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં પણ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન એ બધું શુભ. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં પણ નાખ્યું છે. પોતે આમ વિકલ્પ ઘટાડીને ધ્યાનમાં બેસે. શુભ વિકલ્પમાં. એ જાણે કે ધ્યાન કર્યું. બહારનું ધ્યાન છોડી અને શુભભાવમાં અંદર રહે એટલે જાણે અમે ધ્યાન (કર્યું). પણ એ શુભભાવ પણ બંધનનું કારણ, સંસાર છે.

'શુભ આચરણથી ચ્યુત થતાં...' આહાહા...! વળી કોઈ શુભ આચરણથી કાંઈ ભ્રષ્ટ થતાં 'ફરી તેમાં સ્થાપનસ્વરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત,...' કરે. આહાહા...! છતાં એ પ્રાયશ્ચિત પણ શુભભાવ છે. આહાહા...! ભારે વાતું આકરી. આ શુભભાવની વ્યાખ્યા છે. ગાથા શુભભાવની છે ને? પહેલી અશુભભાવની ગઈ. આ શુભભાવની આટલી ક્રિયા કરે છતાં એ બધું પરાધીન છે. આહાહા...! પ્રાયશ્ચિત્ત કરે, અરે...! 'વિનય,...' કરે. આહાહા...! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, એનો વિનય કરે એ શુભભાવ છે. આહાહા...! છે? વિનય મૂલો ધમ્મો. વળી એક ઠેકાણે એમ કહ્યું. વિનય

મૂળ ધર્મ છે. એ તો વિનય અંતરનો. આત્માના આનંદનો વિનય, અતીન્દ્રિય આનંદનો આદર કરીને આનંદનો સ્વાદ લેવો, અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ લેવો એ વિનય (છે). આહાહા..!

‘વૈયાવૃત્ય,...’ લ્યો! સાધુની વૈયાવૃત્ય કરે તે શુભભાવ છે. પરદ્રવ્ય છે ને? આહાહા..! ‘અને વ્યુત્સર્ગ...’ ત્યાગ કરે. કાયોત્સર્ગ. એ કાયોત્સર્ગ કરે. આમ લક્ષ... એ શુભભાવ છે, એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા..! એવા ‘નામનાં અભ્યંતર તપના અનુષ્ઠાનમાં (આચરણમાં) જે કુશળબુદ્ધિવાળો છે;...’ એમાં કુશળબુદ્ધિવાળો છે, કહે છે. આહાહા..! અભ્યંતર તપમાં પણ કુશળ બુદ્ધિવાળો છે. આહાહા..! ‘પરંતુ તે નિરપેક્ષ તપોધન સાક્ષાત્ મોક્ષના કારણભૂત સ્વાત્માશ્રિત આવશ્યક કર્મને-નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમાં..’ આહાહા..! અહીંથી વિશેષણ ઉપાડ્યું છે. એક તો ભગવાનઆત્મા અંદર નિરપેક્ષ છે. જેને કોઈ વિકલ્પની અપેક્ષા જ નથી. વિનયનો વિકલ્પ કર્યો માટે... આહાહા..! દરવાજામાં આમ કર્યું છે ને ‘શ્રીમદ્’માં? નહિ? મોઢા આગળ લખ્યું છે કાંઈક. ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે. વિનય મોક્ષનો દ્વાર છે.

મુમુક્ષુ :- ક્ષમા મોક્ષનું દ્વાર છે.

ઉત્તર :- ક્ષમા. ક્ષમા. કઈ ક્ષમા? ઘણા પ્રકારે કરે છે. એ નહિ. અંતરમાં આનંદમાં રહીને જે કાંઈ વિકલ્પ ઊઠે જ નહિ એવી દશાને ક્ષમા કહે છે. આહાહા..! આ તો આખી સંપ્રદાયથી વાત જ બધી ફેરફારવાળી.

‘પરંતુ તે નિરપેક્ષ તપોધન સાક્ષાત્ મોક્ષના કારણભૂત સ્વાત્માશ્રિત...’ સ્વાત્માશ્રિત. જેમાં એકલું આત્માનું જ અવલંબન રહે. બીજા તરફનો વ્યવહાર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એના તરફનું પણ વલણ છૂટી જાય. આહાહા..! એને અહીંયાં ધ્યાન અને ધર્મધ્યાન કહે છે. ‘સ્વાત્માશ્રિત આવશ્યક કર્મને—’ પોતાને આત્માને આશ્રયે જે જરૂરનું કર્મ છે, નિર્વિકલ્પ કાર્ય છે એ ‘નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમાં...’ ખરેખર તો પરમતત્ત્વ જે ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યધન, એમાં ‘વિશ્રાંતિરૂપ...’ એમાં વિશ્રાંતિ. આહાહા..! સંસારનો થાક નાશ કરવા ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાનને પકડીને એમાં વિશ્રાંતિ કરવી. કહો, ‘શાંતિભાઈ’! આ બધું આવું સાંભળ્યું હતું ને આવું કીધું હતું.

મુમુક્ષુ :- આવું ન કરે તો સાધુ કરે શું?

ઉત્તર :- આને તો બધું ધર્મ માનતો હોય. એ ના પાડી. એ તો પરલક્ષી છે. બધી પરલક્ષી ક્રિયા છે. સ્વલક્ષી અંદરના આત્માના આનંદના લક્ષવાળી નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પણ અંદરની માનીને ચાલીએ તો?

ઉત્તર :- એ માન્યતાની આખી વાત જ બીજી. અત્યારે સ્થાનકવાસી, શ્વેતાંબર અરે...! દ્વિગંબરમાં અત્યારે ત્રણેય. બધે અત્યારે એ ચાલે છે. આણે આ તપસ્યા કરી, આણે આમ કર્યું, જંગલમાં રહ્યા, એકલા રહ્યા, અહીં રહ્યા. પણ એમાં શું થયું? જંગલમાં રહ્યા ને એકલા રહ્યા ને. રાગ વિનાનો ભગવાન અંદર જંગલ છે ત્યાં તો રહેતો નથી. અનુભવરૂપી ગિરીગુફામાં

અંદરમાં રહેતો નથી. આહાહા...! આવું સાંભળતા કઠણ પડે. આખા સંપ્રદાયમાં આ વાત સાંભળવા મળે, આ કરો... ને આ કરો... ને આ કરો... ને આ કરો... ને આ કરો. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ‘શાંતિભાઈ’એ કહ્યું ને હમણાં કે કરે શું પણ?

ઉત્તર :- એ કરે અંદર દષ્ટિ કરે. એના ઉપરથી લક્ષ છોડીને અંદર આત્માનું લક્ષ, દષ્ટિ કરે. પણ એ સાંભળ્યું ન હોય, કરે કે દિ’?

મુમુક્ષુ :- આત્મલક્ષપૂર્વક આવી ક્રિયા કરે તો?

ઉત્તર :- ક્રિયા કરે તો એ શુભભાવ છે. ધર્મ નથી. આહાહા...! આત્મલક્ષ તો નિર્વિકલ્પ આનંદ છે. એને લક્ષે શું બહારની ક્રિયામાં લક્ષ જાય? બહારમાં લક્ષમાં જાય એ તો બધો વિકલ્પ અને રાગ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આ બધું ચાલે છે એ બધું ખોટું છે?

ઉત્તર :- બધું ખોટે ખોટું ગપ્પ ચાલે છે. આહાહા...!

‘નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમાં વિશ્રાંતિ...’ આહાહા...! સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ. અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ ભગવાન, એમાં વિશ્રાંતિ-ઠરે. આહાહા...! એ નિશ્ચય ધર્મધ્યાન. એ નિશ્ચય ધર્મધ્યાન, સાચું ધર્મધ્યાન એ છે. બાકી આ ક્રિયાકાંડવાળો ધર્મ એ વ્યવહાર શુભભાવ છે. આહાહા...! ‘નિશ્ચયધર્મધ્યાનને તથા શુક્લધ્યાનને-જાણતો નથી;...’ એ ક્રિયાકાંડમાં જ જાણે ધર્મ છે એમ માની બેસે છે. સાચો અંદર આત્માને આશ્રયે ધર્મધ્યાન થાય, શુક્લધ્યાન આત્માને આશ્રયે થાય એની તો ખબર પણ નથી. આહાહા...! છે એને જાણતો પણ નથી. એ તો આ ક્રિયા એટલે બસ.

અમારે તો ‘હીરાજીમહારાજ’ કહેતા બિચારા. બહુ આકરી ક્રિયા કરતા. બસ, હવે આપણે સાધુ (છીએ), બીજા સાધુ કોણ હશે? એમ કહેતા. એ ન બોલતા. બહુ ઓછું બોલે. ‘મૂળચંદ્રજી’ કહેતા. નિર્દોષ આહાર લઈ આવે. એના માટે કરેલો લે નહિ. કપડું-બપડું પણ વેચાતું લે નહિ. એટલે આખો દિ’ પડ્યા રહે. સ્વાધ્યાય કરે. ‘હીરાજીમહારાજ’ બપોરે સ્વાધ્યાય કરે. હાથમાં છીંકણી રાખે. છીંકણી સૂંઘે અને સ્વાધ્યાય કરે. એમ બેય કરે. આહાહા...! છીંકણી અડવી ન જોઈએ. છીંકણીનું ખરાબ વ્યસન છે. છીંકણી સૂંઘે અને સ્વાધ્યાય કરે તો અશાતના થાય. પણ એ કરતા. એ વખતે કાંઈ ખબર નહિ ને. આહાહા...!

આવો જે નિશ્ચયધર્મ વિશ્રાંતિરૂપ. આ તો થાકરૂપ, રાગરૂપ. આ બધી જે ક્રિયાઓ કીધી એ તો રાગરૂપ, મેલરૂપ... આહાહા...! અવિશ્રાંતિ (છે). વિશ્રાંતિ તો આત્મામાં છે. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ તેમાં વિશ્રાંતિ પામતો... આહાહા...! ‘નિશ્ચયધર્મધ્યાનને તથા શુક્લધ્યાનને—’ જોયું અહીં? ‘નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમાં વિશ્રાંતિરૂપ નિશ્ચયધર્મધ્યાન...’ ધર્મધ્યાન આ એકલી ક્રિયાકાંડ કે એ ધર્મધ્યાન નહિ. આહાહા...! વ્યવહારે બોલે, વિકલ્પને ધર્મધ્યાન. આવે. ‘સમયસાર’માં આવે છે. વ્યવહાર કરે છે એ વ્યવહાર ધર્મધ્યાન છે. વ્યવહાર

ધર્મધ્યાન એટલે રાગ, નિશ્ચયધર્મધ્યાન એટલે અરાગ. આહાહા..!

વિશ્રાંતિ નિશ્ચયથી પરમાત્મતત્ત્વમયમાં... આહાહા..! પરમસ્વરૂપ આત્મા અંદર જે છે ભગવાન, એમાં ઠરે, વિશ્રામ કરે, ત્યાં બેઠક કરે, આસન ત્યાં લગાવે. ઉદાસીન-રાગ અને પરથી ઉદાસીન થઈને ત્યાં અંદર આસન લગાવે. આહાહા..! એને તો જાણતો પણ નથી. એની તો એને ખબર પણ નથી. (એ તો એમ જ માને છે કે) આ બધા કરીએ એ ધર્મધ્યાન છે. આહાહા..! અને ભાષણ કરનારા પણ એ જ પોષણ આપે બધું આ. ઓલાને એમ લાગે કે આ ભણેલા છે એ પણ એમ કહે છે કે આ સાચું હશે ને. આહાહા..! અત્યારે કહે છે ને? દ્વિગંબરમાં કહે છે ને. શ્વેતાંબરમાં તો છે જ ક્યાં? દ્વિગંબરમાં ઓલો 'શ્રુતસાગર', 'શાંતિસાગર'ને પરંપરાએ કેડાયત આવેલો. અત્યારે પાટ ઉપર 'ધર્મવિજય', 'ધર્મસાગર' (છે). અને આ છે ભણેલો-વાંચેલો. એ કહે છે કે અત્યારે શુભજોગ જ હોય. ધર્મ હોય નહિ, અધર્મ જ હોય. આહાહા..! આ બાહ્ય ત્યાગ દેખીને, નગ્ન દેખીને આપણા મહારાજ છે આ. એ જે કહે છે એ બરાબર કહે છે. આહાહા..!

અહીં કહે છે, 'વિશ્રાંતિરૂપ નિશ્ચયધર્મધ્યાનને તથા શુક્લધ્યાનને-જાણતો નથી; તેથી પરદ્રવ્યમાં પરિણત હોવાથી...' એ બધી ક્રિયાઓ જે છે એ તો પરદ્રવ્યમાં પરિણત છે, રાગમાં પરિણત છે. આહાહા..! કહો, સાંજ-સવાર સ્વાધ્યાય કરે, ધ્યાન કરે, સ્વાધ્યાયમાં બરાબર રોકાય. એ બધું રાગમાં રોકાવું છે. આહાહા..! એ પરદ્રવ્યમાં પરિણત છે. 'તેને અન્યવશ કહેવામાં આવ્યો છે.' એને તો પરને વશ થયેલો કહેવામાં આવે છે. આવી ક્રિયા કરનારને રાગમાં વશ થયેલો કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! પરાધીન સ્વપ્નેય સુખ નાંહિ. આહાહા..! એને પરાધીન કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! અરે..! એ વાત સાંભળી નહોતી. શું છે ઈ? અમારા 'હીરાજીમહારાજ' સંપ્રદાયના ગુરુ હતા. એક ફેરી એક પ્રશ્ન કર્યો હતો. (સંવત) ૧૯૮૦ની સાલમાં. મેં કીધું, આ અનુભવ શું? અને આ વિભાવ એ શું? તો કહે, એ વિભાવ આપણે નહિ, આપણે નહિ. વિભાવ વળી શું? અનુભવ-અનુભવ એ અન્યમતિમાં, વેદાંતમાં (હોય), આપણે નહિ. આહાહા..! એણે નહોતું કહ્યું પણ બીજાએ કહ્યું હતું. આહાહા..!

'તેથી પરદ્રવ્યમાં પરિણત હોવાથી તેને અન્યવશ કહેવામાં આવ્યો છે.' પરને વશ પરાધીન છે. આવી ક્રિયાકાંડ કરનારો રાગને વશ થઈ ગયેલો છે. આહાહા..! 'જેનું ચિત્ત તપશ્ચરણમાં લીન છે એવો આ અન્યવશ શ્રમણ દેવલોકાદિના ક્લેશની પરંપરા...' પામશે. આહાહા..! દેવલોક એ ક્લેશ છે ત્યાં. ત્યાં ક્યાં સુખ છે? રાગ છે. અશુભરાગમાં સુખ માને છે. આહાહા..! 'જેનું ચિત્ત તપશ્ચરણમાં લીન છે એવો આ અન્યવશ શ્રમણ દેવલોકાદિના...' દેવ લોકાદિ. કોઈ મરીને મનુષ્ય પણ થાય.

'ક્લેશની પરંપરા પામવાથી શુભોપયોગના ફળસ્વરૂપ પ્રશસ્ત રાગરૂપી અંગારાઓથી શેકાતો થકો...' આહાહા..! આવી ભાષા કરી છે. એ શુભોપયોગથી પ્રશસ્ત રાગથી, 'પ્રશસ્ત

રાગરૂપી અંગારાઓથી શેકાતો થકો,...’ આહાહા...! શુભરાગ એનાથી આત્મા શેકાય છે, બળે છે. આહાહા...! શાંતિ એમાં દાઝે છે. શુભરાગથી શાંતિ-ધર્મ પ્રાપ્ત થતો નથી. આહાહા...! હવે આ કહે, આટલું કરે તો ધર્મ થાય, આમ કરે તો ધર્મ થાય. વ્યવહાર આવો પહેલો કરે તો ધર્મ થાય એ વાત તદ્દન ખોટી છે. આહાહા...! ‘અંગારાઓથી શેકાતો થકો,...’ આહાહા...! શુભભાવથી તો આ ફળ છે. પણ ‘આસન્નભવ્યતારૂપી ગુણનો ઉદય થતાં...’ એ જ્યારે વળી સ્વવશમાં આવે, પર ઉપરનું લક્ષ છોડી દે ત્યારે ધર્મને પામે. એ વિશેષ વાત છે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)